

OLTARI ŽUPNE CRKVE UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE U MOLVAMA

ALTARS OF BLESSED VIRGIN MARY'S ASCENSION IN MOLVE

Dragan Damjanović

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Ivana Lučića 3

10 000 Zagreb

e-mail: dragan.damjanovic@gmail.com

Primljeno / Received: 2. 2. 2009.

Prihvaćeno / Accepted: 6. 6. 2009.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 902.2 (495.5) Molve

SAŽETAK

Molvarska crkva nesumnjivo se ubraja među najveće i najvažnije sakralne građevine Hrvatske u 19. stoljeću. Činjenica da ju je projektirao jedan od najvećih arhitekata hrvatskog historicizma, Franjo Klein, u prvi je plan znanstvenog interesa stavila ponajprije oblikovno rješenje te građevine, no ona je jednako zanimljiva i zbog unutarnje opreme, gotovo u cijelosti nabavljene krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Crkva je podignuta između 1855. i 1862. godine. Nakon dovršetka opremljena je većim dijelom inventarom iz stare župne crkve jer se nije raspolagalo s dovoljno novca za nabavu nove opreme. Dva barokna oltara iz 18. stoljeća - svete Katarine i svetog Antuna, koji su tom prigodom premješteni u crkvu i danas se nalaze u brodu te građevine, samo su im promijenjeni titulari - od početka 20. stoljeća posvećeni su Srcu Isusovu i Lurdske Gospi. U vrijeme kad je arhitektonski dovršavana crkva, naručena je velika oltarna pala Uznesenja Blažene Djevice Marije, koja i danas stoji na glavnom oltaru. Naslikao ju je nepoznati majstor dijelom po predlošku Immaculate španjolskoga slikara Bartolomea Estebana Murilla.

Nabava novog inventara molvarske crkve počela je tek krajem 19. i početkom 20. stoljeća, ponajprije zahvaljujući tomu što je mjesto tada imalo vrlo sposobnog župnika Blaža Tomašića. Najprije je kupljen glavni oltar, i to 1897. u Tirolu od tvrtke Ferdinanda Stuflessera. Riječ je o jednom od najvećih oltara hrvatskoga historicizma. Nabavu dvaju pobočnih oltara, svetog Antuna i svetog Nikole, za transept molvarske crkve župnik Tomašić je pokrenuo 1904. godine. Htio ih je, kao i glavni oltar, kupiti od Stuflessera u Tirolu, ali to mu nije dopustila hrvatska Zemaljska vlada u Zagrebu koja je naredila da se ti oltari moraju naručiti od neke hrvatske tvrtke kako bi se potaknuo razvoj domaćeg obrta. Iako je Tomašić pokušao zaobići tu naredbu, to mu naposljetku nije uspjelo. Zemaljska vlada dala je izradu projekata za nove pobočne oltare molvarske crkve u ruke zagrebačkom arhitektu Stjepanu Podhorskom. Stolarski dio arhitekture oltara izradio je zagrebački stolar Gjuro Fröhlich, a samo su skulpture naručene iz Tirola - od kipara Josefa Runggaldiera. Od skulptura na novim pobočnim oltarima ikonografski je najzanimljivija ona svete Filomene, svete čiji je kult u 19. stoljeću bio vrlo jak. Nakon što je na Drugom vatikanskom koncilu 1961. ukinut praznik te svete, zbog slabih dokaza njezina postojanja niša gdje se njezina skulptura nalazi u molvarskoj crkvi bila je zatvorena i tek je prije nekoliko godina ponovno otkriveno njezino postojanje.

Ključne riječi: Molve, župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, historicizam, neoromanika, neorenesansa, Ferdinand Stuflesser, Josef Runggaldier, Stjepan Podhorsky, Gjuro Fröhlich, Blaž Tomašić

Key words: Molve, parish church of Blessed Virgin Mary's Ascension, Historicism, Neoromanticism, Neo-renaissance, Ferdinand Stuflesser, Josef Runggaldier, Stjepan Podhorsky, Gjuro Fröhlich, Blaž Tomašić

UVOD

Molvarska crkva nesumnjivo se ubraja među najveće i najvažnije sakralne građevine Hrvatske u 19. stoljeću. Činjenica da ju je projektirao jedan od najvećih arhitekata hrvatskog historicizma, Franjo Klein, u prvi je plan znanstvenog interesa stavila ponajprije oblikovno rješenje te građevine, no ona je jednako zanimljiva i zbog unutarnje opreme, gotovo u cijelosti nabavljene krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Istraživanjima se pokazalo kako okolnosti naručivanja ove opreme, osobito glavnog i dvaju pobočnih oltara, te njihovo stilsko rješenje nisu zanimljive samo iz perspektive mikrohistorije, nego i cijele povijesti hrvatskog historicizma jer se kroz njih jasno može iščitati s koliko se problema suočavao Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade pri nastojanju da osigura što veći dio poslova na opremanju crkvi djelima domaćih umjetnika i obrtnika.¹

OLTARI MOLVARSKJE CRKVE NAKON DOVRŠENJA ARHITEKTONSKIH RADOVA 1862. GODINE

Kada je 1862., nakon sedam godina gradnje, dovršena, molvarska je crkva postala jedna od najvećih sakralnih građevina podignutih u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Goleme troškove njezine gradnje većim su dijelom snosili molvarski župljani koji stoga nisu imali dovoljno sredstava da je odmah u cijelosti opreme reprezentativnim inventarom. Dobar dio potrebne opreme bio je stoga prenesen iz stare župne crkve. U novoj je građevini postavljeno pet oltara, od kojih su, prema tvrdnjama tadašnjeg župnika Franje Drobčeca,² samo dva bila nova - svete Ane i svetog Nikole.³ Nije poznato kako su izgledali jer nisu sačuvani, a nije, nažalost, sačuvana, koliko se zasad može reći, niti jedna fotografija unutrašnjosti građevine prije nabave nove opreme krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Na osnovi pisanih izvora sigurno je samo da su stajali u transeptu⁴ te da su bili od umjetnog mramora, a možda su izrađeni od strane arhitekta, zlatara i slikara Josipa Prokša koji je oslikao svetište i prozore crkve 1863. godine,⁵ a u to se vrijeme često bavio i projektiranjem te mramoriranjem oltara. Iz stare su crkve prenesena preostala dva pobočna oltara, svetog Antuna

¹ Od oltara molvarske crkve dosad je u literaturi obrađivan u nešto većoj mjeri samo glavni oltar - Maruševski, 1994., 511; Petrić, 1998., 95; Jalšić, 1998., 136 - 137; Kraševac, 2003., 234; Kraševac, 2005., 71, 174 - 175.

² Drobčec je bio župnik u Molvama od svibnja 1858. do svibnja 1866. godine.

³ AŽM, Liber memorabilium, str. 56.; Obćina Molvarska, Iz Molvah, dne 27. prosinca, *Katolički list*, Zagreb, br. 1., 7. 1. 1864., str. 5 - 6; Molvarski župnik Blaž Tomašić isticao je početkom 20. stoljeća kako su svi pobočni oltari u novoj crkvi preneseni iz stare. NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NO-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895.

⁴ Magjrec, 1957., 32.

⁵ Obćina Molvarska, Iz Molvah, dne 27. prosinca, *Katolički list*, Zagreb, br. 1., 7. 1. 1864., str. 5 - 6.

i svete Katarine, na kojima su izvršeni određeni popravci.⁶ Ti oltari i danas stoje u crkvi. Riječ je o jednostavnim baroknim oltarima istovjetne i prilično jednostavne arhitektonske raščlambe. Titular im je poslije promijenjen, ali iz literature je poznato da je lijevi, danas oltar Srca Isusova, bio posvećen svetoj Katarini, a desni, danas oltar Majke Božje Lurdske, svetom Antunu.⁷ Na ta dva oltara još uvijek stoji pet drvenih baroknih skulptura, prenesenih iz stare crkve. Na nekadašnjem oltaru svete Katarine sačuvana je barokna skulptura svete Doroteje, postavljena u donji dio oltara između stupova,⁸ a u gornjem dijelu oltara, uatici, stoji kip svetog Ivana Nepomuka. U donjem dijelu nekadašnjeg oltara svetog Antuna stoje, pak, barokne skulpture apostola Šimuna i Jude Tadeja,⁹ a uatici skulptura isusovačkog propovjednika svetog Franje Ksaverskog. Većina oltara stare molvarske crkve podignuta je između 1750. i 1780. godine,¹⁰ pa se može pretpostaviti da su u tom vremenu izrađene i sve spomenute sačuvane barokne skulpture u toj građevini, što u osnovi potvrđuje i njihovo stilsko rješenje. Od sačuvanih baroknih skulptura, sveta Doroteja je najbolji rad, a ostale su slabije kvalitete.

Osim spomenutih četiriju pobočnih oltara, u novu je molvarsku crkvu početkom 60-ih godina 19. stoljeća postavljen i novi glavni oltar. Čini se, međutim, da se radilo o vrlo jednostavnom oltaru koji je u osnovi sadržavao samo menzu s tabernakulom iza koje je na stražnjem zidu crkve stajala velika slika Uznesenja Blažene Djevice Marije,¹¹ koju je župa nabavila 1861. - 1862. godine po cijeni od 700 forinti, skupljenih dobrovoljnim prilozima župljana.¹² Ugovor o naručivanju te slike, nažalost, nije sačuvan, tako da se nije moglo ustanoviti tko je njezin autor. Riječ je o vrlo velikom radu, nastalom prema predlošku kompozicije španjolskoga baroknog slikara Estebana Murilla *Ukazanje Bezgrešne Blažene Djevice Marije* (iz oko 1678.).¹³ Središnji dio kompozicije - stav Bogorodice i anđeli koji je okružuju - preuzet je gotovo u potpunosti s Murillova platna. Ispušten je samo motiv polumjeseca po kojemu na predlošku Marija gazi. Na vrhu slike dodan je prikaz Svetog Trojstva, a na dnu vjernici kako se u molitvi obraćaju Bogorodici. Slika je nesumnjivo poslije preslikavana, pa je teško posve pouzdano govoriti o njezinim oblikovnim karakteristikama, no sigurno je da njezin autor, osim što dopunjuje izvornu kompoziciju, ima i bitno drukčiji pristup slikarstvu uopće. Slikar molvarske pale u maniri sredine 19. stoljeća posve zanemaruje Murillov barokni potez, slikajući jasne, tvrde bidermajerske konture. Kod njega također nema snažnih kontrasta svjetla i sjene, a ne može podnijeti ni nedefinirane zamračene dijelove koje vidimo na Murillovoj slici pa i njih popunjava raznim motivima - glavama vjernika i oblačićima. Sa zadržkom se može zaključiti (budući da, kako je već rečeno, današnji izgled slike zasigurno posve ne odražava izvorno stanje) da je autor ove slike slabiji majstor, vjerojatno neki putujući slikar koji je u tom vremenu opremao crkve po monarhiji.

⁶ AŽM, Liber memorabilium, str. 56.

⁷ Magjerec, 1957, 32.

⁸ Magjerec, 1957, 26.

⁹ Magjerec, 1957, 26.

¹⁰ HDA, mikrofilmovi br. D.D. 481 - 484., Kanoničke vizitacije Zagrebačke nadbiskupije, Komarnički arhidakonat.

¹¹ Da je na ovome mjestu stajala slika, navodi se prema: Magjerec, 1957., 32.

¹² »Durch eine eigene abgesonderte Sammlung wurde ein, mit vergoldeten Rahmen gefaßtes Altarbild, die Himmelfahrt Maria vorstellend, um 700 fr. Ö. W. angeschafft.«, HDA, Fond br. 434., CUVK, Kut. br. 236, dosje 1862-8; 30-112/4, Dopis Varaždinsko-đurđevačke pukovnije Zemaljskoj generalkomandi u Zagrebu, br. 355, Bjelovar, 11. 11. 1862.

¹³ Za ukazivanje na Murillovu sliku kao predložak za oltarnu palu crkve u Molvama zahvaljujem dr. sc. Sanji Cvetnić.

NABAVA NOVOG GLAVNOG OLTARA 1895. - 1898.

Molvarska je župa cijelo desetljeće nakon završetka arhitektonskih radova bila opterećena dugovima za gradnju crkve, pa se s daljnjim uređenjem te građevine moralo pričekati. No, ni poslije stvari neće teći glatko. Hrvatsku je naime, kao i cijelu Austro-Ugarsku Monarhiju, pa i ostatak svijeta, 1873. godine zahvatila velika ekonomska kriza koja se snažno osjećala i u Molvama. Gotovo punih 30 godina, od početka 60-ih do početka 90-ih, stoga se niti nisu izvodili veći zahvati u molvarskoj župnoj crkvi. Marko Horvat, nasljednik župnikâ koji su sagradili crkvu, Josipa Gjikete i Franje Drobčeca, od znatnijih je radova uspio izvesti samo dogradnju platoa ispred crkve.

Spomenuta je gospodarska kriza po svoj prilici bila i glavni razlog što ni Horvatov nasljednik Blaž Tomašić, nakon što je 1881. preuzeo u ruke molvarsku župu, niz godina nije pristupio daljnjem unutarnjem uređivanju župne crkve. Kako je, međutim, u govoru pri preuzimanju župe mještanima obećao *»da će nastojati opremiti i ukrasiti novu crkvu«* te je u tu svrhu i skupljao priloge, a do 1889. godine ništa na tom polju nije učinio, župljani su Tomašića, navodeći još cijeli niz prigovora na njegov rad u župi, tužili Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu te sudovima u Đurđevcu i Bjelovaru.¹⁴ Iako je Tomašić tvrdio da je s opremanjem crkve čekao dok ne prikupi dovoljno novca, nesumnjivo ga je upravo ta tužba potaknula da počne s konkretnim koracima u ukrašavanju građevine i naručivanju novog inventara. Najprije je 1890. - 1891. dao oslikati crkvu po Marku Antoniniju, a zatim je 1892. počeo s nabavljanjem nove opreme.¹⁵ Prvi predmeti koje je nabavio bile su slike Srca Isusova i Srca Marijina, kupljene 1892. od nepoznate, vjerojatno tirolske tvrtke,¹⁶ koje su poslije postavljene u svetištu sa strana glavnog oltara.¹⁷ Parcijalno uređivanje pojedinih dijelova crkve nije ga, međutim, zadovoljavalo. Držao je da cjelokupna tadašnja oprema te građevine ne odgovara ni stilskim rješenjem, ni reprezentativnošću¹⁸ te da se treba pristupiti njezinu potpunom preuređenju. Glavni mu je oltar pritom bio osobito trn u oku, dok su pobočni još neko vrijeme mogli poslužiti, pa je stoga i odlučio najprije pristupiti njegovoj nabavi.¹⁹

Osim tužbe župljana i novca koji se s vremenom nakupio u blagajni, čini se kako je župnika Tomašića na opsežnije zahvate u obnovi i unutarnjem opremanju molvarske crkve potaknuo i tadašnji predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu hrvatske Zemaljske vlade, Iso Kršnjavi. Preusmjerivši golemu količinu sredstava u financiranje raznih kulturnih projekata, Kršnjavi je omogućio, u prvoj polovini 90-ih godina 19. stoljeća, dotad neviden procvat umjetnosti u Hrvatskoj. Rijetko je koji veći zahvat na gradnji ili obnovi sakralnih i javnih građevina u tom vremenu mogao proći bez njegova utjecaja, pa je takav slučaj i s crkvom u Molvama. Prema svjedočenju sa-

¹⁴ NAZ, NDS, dosje br. 5444-1895., tužba Martina Kollara, Martina Kovačića, Franca Ivančana i Mike Rakačića, župljana župe Molve, Molve, 25. 7. 1889.

¹⁵ AŽM, Liber memorabilium, str. 70.

¹⁶ AŽM, Liber memorabilium, str. 70.

¹⁷ Magjerec, 1957, 34.

¹⁸ Govoreći o opremi koju je u crkvu postavio župnik Drobčec, a koja se nije bitno mijenjala do njegova vremena, istaknuo je: *»Stoga razloga nije niti pomisliti mogao da u njoj žrtvenike prema štilu crkve podigne, već je žrtvenike iz stare kapele za vrieme - do bolje sgode - u novu crkvu ponamjestio, koji svojom vanjštinom kvare unutrašnji izgled crkve te niti odgovaraju pravilam crkvene umjetnosti niti su kadri probuditi u srcima vjernika čuvstva pobožnosti i bogoljubnosti.«* NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895

¹⁹ *»Nu ipak, premda su mali žrtvenici dosta trošni i jednostavni, veliki žrtvenik, koj bi imao biti kao kruna svemu crkvenomu uređenju, izgleda najgore. On bo po pravu niti nije žrtvenik u pravom smislu rieči, jer osim svetohraništa i nema ništa na njem, osim nekoliko dasaka bez svake figuralne ili ornamentalne dekoracije i veliki je žrtvenik za župnu crkvu molvansku neobhodno potrebit.«* NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895.

moga Tomašića, Kršnjavi je osobno posjetio Molve 1898. godine i pritom obećao pomoć za popravak pročelja i krova, koji su s vremenom dosta propali.²⁰ Župnik se zasigurno zabunio s godinom posjeta jer 1898. Kršnjavi više nije bio odjelni predstojnik. Radilo se o nešto ranijem datumu, najvjerojatnije o kolovozu 1895. kada je, prema novinskim izvještajima, Kršnjavi posjetio Đurđevački kotar.²¹ Bez obzira na to što je u Molvama boravio koju godinu prije, sigurno je da je njegov utjecaj osigurao župi dobivanje pomoći od 700 forinti kojom je realizirana prilično cjelovita arhitektonska sanacija objekta - popravak odvodnje s krova te crkvenih pročelja.²² Vladina pomoć time je omogućila odvajanje većih sredstava za novu unutarnju opremu crkve.

Budući da se u crkvenoj blagajni do početka 1895. godine prikupio znatan iznos od 4000 forinti,²³ Tomašić je konačno mogao početi s dugo željenom nabavom novoga glavnog oltara. Od tvrtke kipara Christiana Mahlknechta u dolini Gröden u Tirolu župnik je stoga u proljeće iste godine naručio projekt koji je odmah poslao Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu kako bi dobio odobrenje za njegovu izvedbu.²⁴ Spomenuta tvrtka isprva je zatražila za oltar 3000 forinti, ali je cijenu ipak spustila za 500 forinti.²⁵ Budući da je župa u tom trenutku, kako je već istaknuto, raspolagala znatnom ušteđevinom, nikakvih novčanih zapreka za naručivanje oltara nije bilo, pa je Nadbiskupski duhovni stol Tomašićevu molbu odmah proslijedio Zemaljskoj vladi.²⁶ Vlada je naime, nakon razvojačenja Krajine, preuzela kontrolu nad gradnjom i opremanjem crkava svih konfesija na bivšem vojnom području na kojemu se do 1870. godine nalazila i molvarska župa. Patronatska prava i dužnosti ostali su u rukama vladara, no bili su isključivo formalnog karaktera. Vlada je samostalno nadzirala fondove, odnosno zaklade (od kojih je najvažnija bila »Krajiška imovna, uzgojna i obrazovna zaklada«) iz kojih su isplaćivane pripomoći za župe.²⁷ Iako su se crkve na tom području trebale i dalje graditi te popravljati ponajprije iz crkvene imovine i pripomoći župljana,²⁸ a zemaljska su se sredstva dodjeljivala isključivo u slučaju kada zbog siromaštva to nije bilo moguće,²⁹ vlada je zadržala kontrolu nad ovim radovima. Upravo je stoga, iako je sukladno pravilima molvarska župa osigurala cjelokupan potreban iznos za izvedbu glavnog oltara, njegovo naručivanje ipak morala odobriti Zemaljska vlada.

Dobivanje dopuštenja od Zemaljske vlade nije, međutim, proteklo glatko. Činjenicu da se župnik obratio tirolskoj radionici oltara, a ne domaćim obrtnicima, Odjel za bogoštovlje i nastavu smatrao je nepriličnim postupkom. Ustvrdili su kako su domaći obrtnici sposobni izvesti oltare toga tipa jednako kvalitetno, pa i uz manju cijenu, stoga nije potrebno obraćati se stranim tvrtkama.

U dopisu Nadbiskupskom duhovnom stolu vlada je tako istaknula: »*Kr. zemaljsko vladin Odio za bogošt. i nastavu časti se prečastni duhovni stol upozoriti da se ovakove radnje u Tirolu i drugdje van naše zemlje sgotovljavati daju, zato i vlada vazda koli sa kulturnog, toli sa narodno-*

²⁰ »Godine 1898. kad je presvietli gospodin dr. Izidor Kršnjavi bio u Molvama zamolio sam ga, da bi se on zauzeo kao odjeljni predstojnik za bogoštovlje i nastavu da bi nam visoka kr. zem. vlada opet reštaurirala crkvu iz vana, koja se međutim opet od zla vremena riurirala - presvietli gospodin mi je to u crkvi obećao i svoje obećanje izpunio jer je njegovim posredovanjem visoka kr. zemaljska vlada dala opet svu crkvu prekriti, nove uvale namjestiti, odvodne cieve promieniti te svu crkvu pobojadisati iz vana, što je stajalo oko 700 forintih.« AŽM, Liber memorabilium, str. 70 - 71.

²¹ Presvijetli g. odjelni predstojnik dr. Iso Kršnjavi u našem kotaru, *Podravac*, Virje, br. 16., 15. 8. 1895., str. 2 - 3

²² AŽM, Liber memorabilium, str. 70 - 71.

²³ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895.

²⁴ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895.

²⁵ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN-a NDS-u, br. 6993., Zagreb, 26. 6. 1895.

²⁶ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., sjednica NDS-a od 5. 3. 1895., br. 1506.

²⁷ Novak, 1908, 113, 129.

²⁸ Novak, 1908, 105 - 106.

²⁹ Novak, 1908, 109.

ekonomskog stanovišta veliku važnost na to polaže da se umjetni obrt podigne u zemlji, pa je tako neobhodno potrebno da se ovakove radnje rafiniranih strukovnjaka sgotovljavaju u zemlji, a to već toga radi da se u prvom redu pruži prilika domaćim našim obrtnikom, da se sve to više naposobe za takova poduzeća, a u drugom redu da novac ne odlazi iz zemlje, pa k tomu još u najviše slučajevih za dvojbene radnje u pogledu ljepote i solidnosti izradbe. Stolari, kipari, pa i slikari zagrebački dokazali su ne jednom da su sposobni proizvodjati krasne gotske žrtvenike, koji u solidnosti, slogu i korektnoj izradbi nadmašuju radnje iz Tirola, koje se amo šalju, bez da su ciene skuplje, no što ih sadržaju ponude tirolskih tvornica. U ovom slučaju naglasiti je da bi se po sudu stručnjakah ovaj žrtvenik za svotu od 2500 for. odnosno 2800 fr. po domaćem stolaru, kiparu i slikaru solidnije, u pravijem slogu i umjetnički savršenije izraditi mogao.«³⁰

U tom se otpisu Zemaljske vlade nesumnjivo može prepoznati ruka Ise Kršnjavog, iako ga je formalno potpisao u ime bana Khuen-Hedervaryja Vjekoslav Klein, predstojnik vladina Odjela za pravosuđe. Na samom početku svoga društvenog angažmana Kršnjavi je, naime, u programatskom članku »Kako da nam se država obogati?« razložio kako budućnost Hrvatske leži upravo u razvoju domaćeg obrta.³¹ Nakon što je uspio u osnivanju Obrtne škole, držao je da se u Hrvatskoj stvorila skupina kako sposobnih arhitekata koji mogu izradivati projekte za ovakve oltare, tako i obrtnika koji mogu te projekte izvesti, pa je poticao župnike da naručuju umjetnine za svoje crkve preko Društva umjetnosti,³² nastojeći ih spriječiti da naručuju »jeftine tirolske umjetničke strahote.«³³ Iako se dio župnika spremno odazvao na njegove pozive, neki su nastavili kupovati umjetnine u Tirolu jer su ih smatrali kvalitetnijima od domaćih, a jedan od njih je bio i Blaž Tomašić.

U spomenutom i dijelom citiranom dopisu vlada je prigovorila manje-više svim dijelovima Mahlknachtove ponude i projekta. Ponudeno smanjenje cijene bilo im je osobito sumnjivo - nisu vjerovali da se oltar projektiran za 3000 forinti može izvesti u istim formama s popustom od 500 forinti. Smatrali su nadalje da primijenjeno rješenje ne odgovara izvedbi u drvu te da dijelovi oltara »ne stoje u liepom i organskom savezu.«³⁴ I stilsko je rješenje bilo diskutabilno. Iako je župnik tvrdio da je projektiran u stilu sukladnom arhitekturi crkve, romaničkom,³⁵ stručnjaci Zemaljske vlade nisu bili istoga mišljenja. Ustvrdili su kako je Mahlknacht primijenio rješenje u kojem se u donjem dijelu oltara miješa gotički i romanički stil, dok su gornji dio ocijenili gotovo renesansnim. Budući da se u to vrijeme izrazito pazilo na stilsko jedinstvo sakralnih prostora - odnosno da svi predmeti koji se naručuju za sakralne (pa i ostale građevine) budu stilski sukladni arhitekturi prostora u koji se postavljaju - ova je stilska nedosljednost bila jedan od glavnih razloga zbog kojih je vlada odbila Mahlknachtov projekt.³⁶ Jesu li te tvrdnje iz Zagreba bile osnovane, ne može se ustanoviti jer projekt, nažalost, nije sačuvan, pa točne njegove oblikovne karakteristike nisu poznate.

Usprkos svim prigovorima, Zemaljska vlada ipak nije Tomašiću strogo zabranila da nastavi s nabavom oltara u Tirolu - samo mu je preporučila da se njegova izrada povjeri domaćim obrtnicima. Zagrebački Nadbiskupski duhovni stol nije previše intervenirao u vladinu preporuku pro-

³⁰ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN NDS-u, br. 6993., Zagreb, 26. 6. 1895.

³¹ Maruševski, 1986., 55.

³² Iso Kršnjavi, Izvješće tajnika, 3. godišnje izvješće Društva umjetnosti u Zagrebu. Za godinu 1881., Zagreb, 1882., str. 11 - 12.

³³ Kraševac, 2005., 84.

³⁴ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN NDS-u, br. 6993., Zagreb, 26. 6. 1895.

³⁵ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 14., Molve, 26. 3. 1895.

³⁶ »U arhitekturi nije nipošto izražen čisti, strogi pravac sloga, te su romanski i gotski oblici upoprieko pobacani, a gornjemu krovu iznad glavne slike bilo bi mjesto prije u renesans okviru nego li ovdje.« NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN NDS-u, br. 6993., Zagreb, 26. 6. 1895.

sljedećući je Tomašiću, jedino su dodali u dopisu kako bi bilo najbolje da se, ako se odluči povjeriti rad domaćim tvrtkama, od arhitekata obrati Hermanu Bolléu,³⁷ voditelju Obrtne škole, koji je u to vrijeme radio na restauraciji zagrebačke katedrale te gradnji, restauraciji i opremanju brojnih drugih sakralnih građevina po cijeloj Hrvatskoj.

Tomašić se posve oglušio na preporuke i Zemaljske vlade i Duhovnog stola. Glavni oltar, do duše, ipak nije naručio od kipara Mahlknechta. Čini se, naime, da su vladine napomene o stilskom rješenju kod njega probudile sumnju o kvaliteti toga rada. Već se u rujnu 1895. godine obratio drugoj tirolskoj radionici oltara, i to Ferdinanda Stuflessera, od koje je naručio posve nov projekt, također po cijeni od 2500 forinti.³⁸ Projekt je ovaj put bio, prema tvrdnjama župnika Tomašića, stilski homogeniji - romanički bez gotičkih primjesa³⁹ - što potvrđuje i sam oltar koji je prema njemu izveden, a koji i danas stoji u crkvi. Župnik u tom trenutku nije imao ništa protiv toga da se arhitektonski dio oltara izvede kod domaćih obrtnika, samo je i dalje želio da se skulpture ipak izrade u Tirolu jer je smatrao da su tamošnje radionice svjetski poznate i mnogo bolje od domaćih.⁴⁰ Nadbiskupski je stol, međutim, ipak odlučio da se oltar u cjelini izvede u Tirolu jer bi sklapanje posebnih ugovora sa stolarima u Hrvatskoj i kiparom u Tirolu iziskivalo nove troškove, a i dodatno bi zakompliciralo situaciju.⁴¹

Oltar je stoga u cijelosti predan Stuflesseru na izvedbu, ali njegova se izrada oduljila iz zasad nepoznatih razloga. Završen je tek sredinom 1897. godine nakon čega je poslan u Molve željeznicom.⁴² Moguće je kako je ta tvrtka u međuvremenu izrađivala skulpture s konzolama i baldahinima, postavljene na pilastre broda molvarske crkve. Osim toga, budući da je iz *Računske knjige* župe Molve očito kako je Tomašić osobno boravio u dolini Gröden u Tirolu 1896.,⁴³ vjerojatno se izradi oltara pristupilo tek nakon njegovih neposrednih pregovora s tvrtkom. Sudeći prema činjenici da je Stuflesser pohvalio sliku Uznesenja Blažene Djevice Marije s glavnog oltara,⁴⁴ može se pretpostaviti da je tom prigodom ponio i dimenzije te fotografiju oltarne pale.⁴⁵ Stuflesserova je pohvala Tomašiću nesumnjivo bila glavni motiv za zadržavanje te pale na glavnom oltaru u crkvi. Kipar je već tada primijetio da je riječ o kopiji prema Murillu, ali to župniku očito nije previše smetalo. Štoviše, čini se da je u njegovim očima ta okolnost još i povisila kvalitetu djela.

Nekoliko mjeseci nakon isporuke glavnog oltara, početkom 1898. godine, Stuflesseru je u dva obroka isplaćeno najprije 1000,⁴⁶ a zatim 1400 forinti.⁴⁷ Čini se da je oltar naposljetku stajao ipak nešto više od prvotno predviđene cijene, 2600 forinti, budući da je nakon ove dvije isplate Tomašić nastavio dugovati toj tirolskoj tvrtki još 200 forinti koje mu nije htio isplatiti sve dok ne ispravi pogrešku učinjenu pri izradi oltara - tabernakul je, naime, izveo s jednokrlnim, a ne dvokrlnim vratima, što je župnik očekivao da će biti ispravljeno pri naručivanju pobočnih žrtvenika.⁴⁸ Kako

³⁷ »Mnijem, da se dopis vis. Kr. Vlade u prepisu priobći župniku molvanskomu s preporukom da prema istomu pokuša stvar urediti sa Zagreb. obrtnici, odnosno arhitektom Bolléom.« NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., sjednica NDS-a od 5. 7. 1895., br. 2768.

³⁸ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 52., Molve, 17. 9. 1895.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., sjednica NDS-a od 27. 9. 1895., br. 3853.

⁴² NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 83., Molve, 9. 7. 1897.

⁴³ AŽM, računski knjiga župne crkve BDM u Molvah, 1896., br. 12.

⁴⁴ »Po njegovoj vlastitoj izjavi, to je slika u nebo uzeća Marijina jest izvrstna kopija u Murillovom originalu« Tomašić, 1901., 3.

⁴⁵ Ako, dakako, nekom drugom prilikom ovaj kipar nije boravio u Molvama i tada pohvalio ovu kompoziciju.

⁴⁶ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis NDS-a župniku Blažu Tomašiću, br. 398., Zagreb, 26. 1. 1898.

⁴⁷ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., Ferdinand Stuflesser NDS-u, St. Ulrich, Gröden, 12. 3. 1898.

⁴⁸ AŽM, Blaž Tomašić Dijecezanskom računarskom uredu, Molve, broj 73. iz 1905.

od Stuflessera naposljetku nisu naručeni pobočni oltari, nije poznato je li taj iznos ikad isplaćen.

Obraćanjem tvrtki Stuflesser Tomašić je naručio oltar kod tada vjerojatno najcjenjenijega graditelja oltara u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Do tvrtke je došao nesumnjivo preko kataloga pomoću kojih se Stuflesser, kao i drugi graditelji oltara u Tirolu, u to doba vrlo uspješno reklamirao.⁴⁹ U dopisu kojim je Nadbiskupskom duhovnom stolu nastojao opravdati naručivanje oltara iz »inozemstva«, a ne iz Hrvatske, Tomašić je neposredno naveo da su ga na taj postupak navele brojne »svjedočbe« (odnosno medalje) koje je Stuflesser dobio za svoje radove, a koje je vidio u katalogu tvrtke iz 1893. godine.⁵⁰

Tirol se, a osobito područje doline Gröden, pretvorio u drugoj polovini 19. stoljeća u središte masovne, dijelom i industrijske proizvodnje crkvene opreme. Bezbrojne sakralne građevine ne samo monarhije, nego i cijele Europe, pa i drugih kontinenata, naručivale su svoju opremu u Tirolu jer se držalo da radionice u toj pokrajini proizvode radove vrhunske kvalitete. I sam je župnik Tomašić imao vrlo slično mišljenje. Isticao je tako »*da je te vrsti obrt (proizvodnja opreme za crkve, nap. a.) postigao najveće savršenstvo u Tirolu*« te da »*se ne stide iz Tirola nabavljati još i dan danas naobraženije zemlje žrtvenike i statue*«. ⁵¹ Upornost koju je pokazao u nastojanjima da upravo u Tirolu kupi glavni te, kako će se poslije vidjeti, pobočne oltare, jasno svjedoči koliko je doista cijenio radove tamošnjih tvrtki.

Zbog masovnosti proizvodnje sintagma »tirolski oltar« poprimila je poslije, u literaturi 20. stoljeća, pejorativno značenje. S reafirmacijom historicizma kao stilske epohe u posljednjim desetljećima prošlog stoljeća ponovno se počela uviđati i zanimljivost tih djela, a među brojnim radionicama koje su djelovale u Tirolu uočeno je kako upravo Stuflesserovu karakterizira vrlo visoka razina kvalitete.⁵²

Kipar Ferdinand Stuflesser osnovao je svoju tvrtku 1875. godine, nakon povratka u Tirol sa studija u Münchenu kod kipara Josefa Knabla. Unutar tvrtke sam je radio isključivo skulpture, dok su arhitekturu oltara, projekte, pozlate i slične poslove izvodili brojni zaposleni majstori. Godišnje je tvrtka izrađivala pedesetak oltara, a u razdoblju od oko dva desetljeća ukupno ih je izradila više od osam stotina.⁵³ I za Hrvatsku je Stuflesser izradio brojne oltare te pojedinačne kipove na oltarima. Ističu se pobočni oltari crkve u Vukovini u Turopolju, oltari u crkvi u Drenovcima u Slavoniji, svi oltari isusovačke crkve Srca Isusova u Zagrebu,⁵⁴ oltari župne crkve u Garešnici⁵⁵ te brojni drugi.

Usprkos tako masovnoj proizvodnji, Stuflesser je istaknuo župniku Tomašiću da je upravo glavni oltar molvarske crkve »*najljepša njegova radnja u romanskom štilu*«. ⁵⁶ Ne treba, dakako, tu izjavu uzeti zdravo za gotovo, ni u pogledu stilskog karakteriziranja oltara, ni u pogledu tvrdnje da je riječ o jednom od najreprezentativnijih radova te tvrtke uopće budući da je kipar nesumnjivo htio laskati župniku Tomašiću te ga time potaknuti da naruči od njega i ostalu potrebnu opremu u crkvi. Nesumnjivo je da je Stuflesser za velike crkve monarhije i ostatka Europe izradio i mnogo veće oltare, iako se mora istaknuti da oltar molvarske crkve doista jest velik te je nesumnjivo riječ o jednom od najvećih njegovih radova u Hrvatskoj. Osim veličine, oltar se ističe i ma-

⁴⁹ Kraševac, 2003., 232.

⁵⁰ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDSu-u, br. 52., Molve, 17. 9. 1895.

⁵¹ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 52., Molve, 17. 9. 1895.

⁵² Kraševac, 2003., 233.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Kraševac, 2003., 234.

⁵⁵ Kraševac, 2005., 71.

⁵⁶ Tomašić, 1901., 3.

terijalom od kojega je izrađen. Većina Stuflesserovih radova izvedena je, naime, od mekanog drva, uglavnom jedne vrste bora,⁵⁷ dok je molvarski, barem prema tvrdnjama dijela arhivskih izvora, od hrastovine.⁵⁸

Glavni oltar molvarske crkve stilski je rješenjem blizak ostalim Stuflesserovim radovima u romaničkom stilu, no analiza njegove arhitekture pokazuje kako je shvaćanje oblikovnog jezika romaničke arhitekture u tom vremenu bilo ipak nešto drukčije u odnosu na današnju situaciju. Stupovi koji uokviruju oltarnu palu, bifore kojima su zaključene niše sa skulpturama na bočnim stranama i sitnije arhitektonske dekoracije u jednakoj su mjeri (pa čak i više) ranorenesansni, kao i romanički.

Arhitektura molvarskog oltara koncipirana je kao i u slučaju dobrog dijela drugih Stuflesserovih sličnih većih radova - s višim i širim središnjim dijelom (kojim dominira slika Uznesenja Blažene Djevice Marije, uokvirena lukom koji počiva na stupovima) te nižim bočnim dijelovima. Iznad oltarne pale, na vrhu središnjega dijela oltara, postavljene su tri skulpture s prizorom deisisa (odnosno *kalvarije*, kako navodi župnik Tomašić)⁵⁹ - u sredini je prikazano raspeće Kristovo sa strane kojega stoje Bogorodica i sveti Ivan. U razini tabernakula na bočnim stranama oltara stoje reljefi sa starozavjetnim prizorima, umetnuti u okvir završen trolistom. Iznad njih su niše, otvorene biforama, u koje su smještene po dvije skulpture svetaca. Vrhovi bočnih strana oltara završeni su reprezentativnim baldahinima, postavljenim na osam tankih stupića.

Reljefe sa starozavjetnim prizorima susrećemo i s prednje strane menze oltara. Tabernakul na menzi plastički je vrlo istaknut. Sa strane svetohraništa postavljene su uobičajene skulpture anđela adoranata. Na postolje iznad svetohraništa, koje je izvorno nesumnjivo služilo, kao i u drugim crkvama, za postavljanje križa, stavlja se srednjovjekovna skulptura Blažene Djevice Marije, cilj brojnih hodočasnika koji već stoljećima dolaze u Molve, u onim dijelovima godine kada se nalazi u župnoj crkvi, a ne u kapelici na groblju.

Ikonografija glavnog oltara dobro je promišljena ponajprije s ciljem da dopunjuje sadržaje zidnog oslika, zadrži kultove svetaca koji su otprije postojali u molvarskoj župi te da se referira na tada najvažnije, odnosno najpopularnije svece. Među skulpturama glavnog oltara svoje su mjesto našli sveti Ćiril i Metod. Ta su dva sveca u molvarskoj crkvi bila prikazana na Prokschevim zidnim slikama već 60-ih godina 19. stoljeća, u vremenu kada se njihov kult tek počeo obnavljati među Hrvatima. Budući da su te freske prekrivene novim Antoninijevim oslikom početkom 90-ih, nestali su i prikazi svetih Ćirila i Metoda, pa je nesumnjivo ponukan tom činjenicom Tomašić odlučio zadržati njihovu pojavu u svojoj crkvi postavljanjem tih dviju skulptura na glavni oltar. U to su vrijeme Ćiril i Metod bili široko popularni kao narodni sveci pa je njihovo postavljanje na glavni oltar nesumnjivo odraz ne samo nastavljanja postojećeg kulta, nego i narodnog duha tadašnjeg molvarskog župnika.

U lijevoj niši uz svetog Ćirila stoji sveti Ivan Krstitelj, a u desnoj uz svetog Metoda sveti Josip. Oba ta sveca postavljena su na glavni oltar kako bi se zadržao njihov kult koji je već stoljećima postojao u župi. Skulptura svetog Ivana Krstitelja bila je, naime, postavljena u molvarskoj župnoj crkvi još u drugoj polovini 18. stoljeća, nedugo nakon utemeljenja župe 1665., budući da se spominje u jednoj od najranijih kanoničkih vizitacija mjesta, iz 1680. godine.⁶⁰ Kult svetog Josipa bio je, pak, u mjestu vrlo jak zahvaljujući činjenici što je uz župni dvor sve do početka 60-ih godina

⁵⁷ Kraševac, 2003., 236.

⁵⁸ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis župnog ureda u Molvama NDS-u, br. 52., Molve, 17. 9. 1895.

⁵⁹ »Nad glavnom slikom, a na najvišem mjestu stoji Kalvarija, kojom se sveudilj opominjamo da mislimo češće kako smo skupom cjenom odkupljeni, pak da Spasitelju svomu budemo uvijek za to zahvalni«, Tomašić, 1901., 3.

⁶⁰ HDA, mikrofilm br. 90/II, str. 120, Kanoničke vizitacije Zagrebačke nadbiskupije, Komarnički arhidakonat, Kanonička vizitacija Molvi od 15. 2. 1680.

19. stoljeća stajala drvena kapela Svetog Josipa⁶¹ u kojoj se više služilo, nego u staroj župnoj crkvi jer je ona bila u tom vremenu na samom rubu sela, predaleko i za većinu župljana i za župnika. S druge strane, kult svetog Josipa u drugoj polovini 19. stoljeća snažno je ojačao. U vremenu kad se počeo oblikovati suvremeni tip obitelji i kad se sve veća uloga počela pridavati obiteljskoj zajednici, uloga tog sveca kao oca u Kristovoj obitelji počela se izrazito isticati. S druge strane, sveti Josip se u tom razdoblju počeo smatrati i glavnim zaštitnikom rada i radnika.

Sve četiri spomenute skulpture pojedinačnih svetaca u središnjem dijelu oltara vrlo su kvalitetno izvedene. Gotovo asketski mršavi bradati sveci prikazani su u laganom pokretu. Obučeni su u odjeću razigranih nabora dekoriranu pozlaćenim ornamentima. Nešto nižu razinu kvalitete, u usporedbi sa spomenutim skulpturama svetaca, pokazuju skulpture Marije i Ivana na vrhu glavnog oltara. Statičnije su, jednostavnije riješene draperije te s mnogo manje izražajnim licima, što se nesumnjivo može pripisati činjenici da je Stuflesser očekivao da ih se ionako zbog vrlo visokog položaja neće moći dobro vidjeti. Prikaz razapetog Krista u samom vrhu oltara predstavlja ipak iznimku - znatno je kvalitetnije riješen od skulptura Bogorodice i Ivana na *kalvariji*.

Osim punih skulptura, na glavnom oltaru molvarske crkve nalaze se i četiri visoka reljefa postavljena iznad menze i ispod nje. Reljefi, kako je već dijelom napomenuto, prikazuju starozavjetne scene: gornja dva su *Abraham žrtvuje Izaka* i *Melkisedek žrtvuje kruh i vino*, a donja dva su *Mojsije udara štapom po pećini i izmamљуje vodu* te *Uhode se vraćaju iz Kanaana i donošaju plodine kanaanske*.⁶² Kako je sam župnik istaknuo, izabrane su one starozavjetne scene koje se odnose na žrtvu Novog zavjeta.⁶³ Riječ je, naime, o prefiguracijama Kristove žrtve, a prema takozvanoj *Bibliji pauperum*. Njihovim postavljanjem na glavni oltar izvrsno je dopunjen oslik same crkve koji se najvećim dijelom⁶⁴ usredotočuje, kako je već spomenuto, na događaje iz Novog zavjeta. Scena *Abrahamove žrtve* prefigurira pritom *Raspeće Kristovo*,⁶⁵ a *Melkisedekova žrtva Posljednju večeru* te euharistiju uopće.⁶⁶ *Mojsije udara štapom po pećini* prefiguracija je, pak, Krista na križu, kojemu probijaju bok,⁶⁷ a prikaz *Uhode se vraćaju iz Kanaana i donošaju plodine kanaanske* prefigurira i *Krista na križu* i nošenje križa.⁶⁸

Kao i u slučaju punih skulptura, varijacije u kvaliteti susrećemo i na reljefima. Reljefi na menzi (a osobito prikaz *Uhode se vraćaju iz Kanaana*) mnogo su jednostavnije riješeni, likovi na njima dosta su nezgrapni, a i perspektivna rješenja nisu dobra. Druga dva reljefa mnogo su veća, razrađenija te s jasno definiranom slikanom pozadinom.

Novi glavni oltar izvrsno se uklopio u arhitekturu molvarske crkve. Dijelom je, doduše, zaklonio pogled prema dva prozora u svetištu, koji su izvorno bili oslikani, no time je istodobno smanjio preveliku količinu svjetla u crkvi. Iako je poslije preslikan pa njegov današnji kolorit ne odražava izvorno stanje, i dalje se može jasno uočiti kako je riječ o djelu visoke kvalitete.

⁶¹ Podignuta početkom 18. stoljeća.

⁶² Tomašić, 1901., 3.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Samo tri scene u glavnom brodu prikazuju starozavjetne prizore. Magjerec, 1957., 33.

⁶⁵ Fučić, *Biblija pauperum*, 1990., 153.

⁶⁶ Isto, 151.

⁶⁷ Isto, 153.

⁶⁸ Fučić, *Kanaanski grozd*, 1990., 317 - 318.

IZRADA POBOČNIH OLTARA SVETOG NIKOLE I SVETOG ANTUNA

Veličanstveni glavni oltar, jedan od najvećih oltara hrvatskog historicizma, uvjerio je i župnika i mještane kako je Stuflesserova tvrtka najbolja adresa na koju bi se trebalo obratiti i za nabavu novih pobočnih oltara u crkvi te nove propovjedaonice.⁶⁹ Zanimljivo je kako je Tomašić nastojao najprije zamijeniti Drobčecove oltare u transeptu, dok je barokne oltare u brodu smatrao boljima te ih je još neko vrijeme odlučio ostaviti u crkvi.

Izrada nove opreme, međutim, nije mogla početi sve dok se nisu isplatili svi troškovi za podizanje glavnog oltara jer se moralo ustanoviti s koliko se točno raspoloživog novca župe moglo računati. Kada se pokazalo da je nakon dovršenja isplate Stuflesseru u crkvenoj blagajni ostalo još oko 600 forinti, župnik Tomašić je zatražio od Duhovnog stola Zagrebačke nadbiskupije dopuštenje za pokretanje postupka nabave ostatka opreme (pobočnih oltara, ispovjedaonice i propovjedaonice). Kao najvažniji predmet koji bi se trebao prvi nabaviti navedena je propovjedaonica.⁷⁰

Istom prigodom kada je zatražio dozvolu, Tomašić je poslao i projekte za spomenutu opremu, koje mu je Stuflesser izradio možda još tijekom boravka u Tirolu 1896. godine.⁷¹ Duhovni stol nije, međutim, odmah izdao dopuštenje za nabavu novog inventara, nego je odlučio ispitati kvalitetu projekata te mogućnost župe u pokrivanju troškova za njihovu nabavu.⁷² Tadašnji đurđevački podarhidakon Josip Banješ bio je pritom ovlašten da izvrši izvid situacije. Banješ je pohvalio kvalitetu Stuflesserovih projekata za svu opremu crkve, no odobrio je da se odmah počne samo s nabavom propovjedaonice (koju je Tomašić i ocijenio kao najpotrebniju), dok su se ostali predmeti trebali naručiti kada se bude osiguralo dovoljno novca.⁷³

Nastojanja za daljnjim opremanjem crkve nakon ovoga Banješova dopisa gotovo će u potpunosti stati. Moguće je da se Tomašić nadao kako će uz pomoć Nadbiskupije i vlade uspjeti realizirati sve Stuflesserove projekte te da će tako izbjeći velike troškove za blagajnu župe, ali kada mu to nije uspjelo, posve je stao s daljnjom nabavom crkvenog namještaja. Nije čak iskoristio ni raspoloživih 600 forinti za nabavu propovjedaonice, nego je odlučio pričekati da prikupi dovoljno novca i zajedno nabavi sav preostali potrebni namještaj.

No, nabava novih pobočnih oltara se oduljila. Kako je župnik Tomašić gradio 1898. - 1901. godine u Molvama novu kapelicu Blažene Djevice Marije na groblju, na mjestu gdje je stajala stara župna crkva, vjerojatno nije niti htio župu istodobno opteretiti dodatnim troškovima za nabavu oltara. Tek nakon što se na crkvenom računu ponovno prikupio znatan iznos - više od 9000 kruna - u travnju 1904., ponovno je zatražio dopuštenje od zagrebačkog Nadbiskupskog duhovnog stola da može početi s nabavom preostalog potrebnog namještaja za crkvu - dvaju pobočnih oltara, vitraja u svetištu, dviju ispovjedaonica te jedne propovjedaonice. Oltari su trebali stajati 4400, vitraj 1000, propovjedaonica 1200, a dvije ispovjedaonice 400 kruna, što je zajedno iznosilo 7000 kruna, tako da je cjelokupni potrebni iznos mogao biti pokriven iz župne blagajne.⁷⁴

⁶⁹ »Pošto je veliki žrtvenik za župnu crkvu molvansku po firmi Ferdinand Stuflesser u St. Ulirch na sveobće zadovoljstvo izveden, red je da se u ovoj velebnoj crkvi s radnjama dalje ide.« NAZ, NDS, dosje br. 1220-1898., Blaž Tomašić NDS-u, br. 9., Molve, 10. 1. 1898.

⁷⁰ NAZ, NDS, dosje br. 1220-1898., Blaž Tomašić NDS-u, br. 9., Molve, 10. 1. 1898.

⁷¹ Isto.

⁷² »Takovo se pitanje ne rješava na brzu ruku, dok se ne zna kakav će biti troškovnik, odkale bi se namaknuo novac i da li su nacrti prema slogu crkve. To sve treba župnik i još više toga da ovamo javi kad moli za odobrenje. Svakako će trebati za sve to izvješće kotarskoga podarhidjaka.« NAZ, NDS, dosje br. 1220-1898., sjednica NDS-a od 14. 1. 1898., br. 115.

⁷³ NAZ, NDS, dosje br. 1220-1898., dopis Podarhidiakonalnog ureda u Gjurgjevcu NDS-u, Đurđevac, br. 28., 12. 3. 1898.

⁷⁴ AŽM, Blaž Tomašić NDS-u, br. 27., Molve, 29. 3. 1904.

Pobočne oltare namjeravao je opet kupiti kod Stuflessera⁷⁵ jer je još uvijek raspolagao sa spomenutim projektima naručenima 90-ih godina. Kako je župa raspolagala s dovoljno novca, Nadbiskupski duhovni stol nije imao nikakve primjedbe na Tomašićevu molbu, no odobrenje se ipak moralo, kao i u slučaju glavnog oltara, zatražiti i od Zemaljske vlade. Kada je, međutim, Odjel za bogoštovlje i nastavu doznao da Tomašić ponovno nastoji nabaviti oltare u Tirolu, ponovila se priča iz prethodnog desetljeća, no, kako će se vidjeti u nastavku teksta, s nešto drukčijim ishodom. Vlada, naime, ovaj put nije preporučila, nego je strogo zatražila da se stolarske radnje moraju povjeriti, na osnovi provedene javne jeftimbe, domaćim obrtnicima, i to prema nacrtima koji se imaju izraditi u nadležnoj oblasti, dakle ili pri Kotaru u Koprivnici ili pri Županiji u Bjelovaru.⁷⁶ Tu su odluku Tomašiću odmah u lipnju 1904. godine priopćili i Nadbiskupski duhovni stol i Županija bjelovarska.⁷⁷

Čini se da je tako oštar dopis vlada poslala ponajprije zahvaljujući Prvoj hrvatskoj udruzi za stolarske i dekorativne proizvode, koju su u to vrijeme osnovali, kako su se sami nazivali, »*strukovnjaci crkvenih radnja*« J. Budicki, Gj. Blažeković, F. Häcker, J. Kavurić, Jendriš, A. Kovačić, F. Mihoković, J. Postružin, F. Zavrlić i drugi. Ta je udruga intervenirala i kod nadbiskupa Posilovića kako bi se domaćim obrtnicima osigurao posao na izradi oltara za Molve.⁷⁸ Udruga je već 1903. godine spriječila naručivanje glavnog oltara za crkvu u Desiniću u Tirolu, osiguravši taj posao za domaće majstore, pa je slično pokušala učiniti i u Molvama.

Vladina odluka Tomašiću nesumnjivo nije bila draga, pa se neko vrijeme nije osobito trudio da dalje vodi akciju oko nabave oltara od domaćih obrtnika. Odjel za bogoštovlje i nastavu čak je dobio i prijavu da on i dalje sve radi tako da ipak može nabaviti oltare u Tirolu, što je odmah prijavljeno Županiji bjelovarskoj i Nadbiskupskom duhovnom stolu, koji su ga morali upozoriti da zaustavi ta nastojanja.⁷⁹

Iako je Tomašić tvrdio da nije dalje pregovarao s inozemnim tvrtkama te da je čak radi izrade pobočnih oltara stupio u dogovore s kotarskim inženjerom Milojčićem i graditeljem oltara iz Koprivnice Antunom Rihardom, čini se da je prijava koju je dobila vlada (a koja, nažalost, nije ostala sačuvana među spisima) bila itekako istinita jer kada se ponovno zategao posao oko nabave oltara, Tomašić je (već treći put) u srpnju 1906. zamolio da ipak može nabaviti oltare u Tirolu. Isticao je pritom da je već dosta novca potrošio na putovanja u Zagreb i Koprivnicu gdje je pregovarao o naručivanju oltara, ali se stvari nisu pomaknule s mrtve točke, da se, bez obzira na to što će se domaćem stolaru dati oltar na izvedbu, mora platiti projekt »*tirolskom risaru*«, da oltari (budući da ih neće izvesti isti umjetnici) neće biti u skladu s glavnim žrtvenikom, a na kraju je dodao i razlog koji ga je nesumnjivo ponajviše i poticao na naručivanje oltara u Tirolu - istaknuo je da »*naši stolari nisu tako vješti u izvadjanju ovakovih posala kako tirolski kojim je to svakdanji posao te su u tom pogledu pravi vještaci, što im tolike priznanice i prve nagrade na izložbama u starom i novom svijetu eklatantno posvjedočuju*«.⁸⁰

Tomašić se očito nije osobito pouzdao u hrvatske obrtnike koje je tako svesrdno nastojao pomoći Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade. No, njegovo mišljenje vladu uopće nije za-

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ AŽM, Dopis ZVBiN-a NDS-u, br. 7056, Zagreb, 28. 5. 1904.

⁷⁷ AŽM, Dopis NDS-a Blažu Tomašiću, br. 2486, Zagreb, 15. 6. 1904.; AŽM, Dopis KŽOB-a Blažu Tomašiću, br. 11147, Bjelovar, 27. 6. 1904.

⁷⁸ NAZ, NDS, dosje br. 163-1902., dopis Prve hrvatske udruge za stolarske i dekorativne proizvode nadbiskupu Jurju Posiloviću, Zagreb, 20. 5. 1904.

⁷⁹ AŽM Dopis ZVBiN-a KŽOB-u, br. 7081, Zagreb, 18. 4. 1906.; AŽM Dopis ZVBiN-a NDS-u, br. 7081., Zagreb, 18. 4. 1906.

⁸⁰ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis Blaža Tomašića ZVBiN-u, Molve, 15. 7. 1906.

nimalo. Tomašiću je ponovno oštro priopćeno da naručivanje oltara u Tirolu ne dolazi u obzir, da je arhitektu Stjepanu Podhorskom⁸¹ već povjerena izrada projekata za sav preostali potrebni namještaj molvarske crkve (oltare, ispovjedaonice i propovjedaonice), da je operat već ispitan i povjeren te da se ne može dopustiti da strana tvrtka izvodi te radove »na očiti uštrb domaće industrije«.⁸²

Najnoviji zahtjev Blaža Tomašića da se ipak dopusti naručivanje oltara u Tirolu bio je važan poticaj Odjelu za bogoštovlje i nastavu da ubrza izradu oltara. U prosincu 1906. održana je konačno *doprinozbeno rasprava* kojom je trebalo precizno ustanoviti s koliko novca raspolaže crkvena blagajna i koliko iznose troškovi nabave novog namještaja.⁸³ Građevni odsjek Unutarnjeg odjela Zemaljske vlade proveo je zatim jeftimbeni postupak. Natječaj je objavljen u zagrebačkim *Narodnim novinama* 18. lipnja 1907., a na osnovi pismenih ponuda javna je rasprava provedena 25. lipnja iste godine.⁸⁴ Dokumenti ne otkrivaju koji su se stolari javili na natječaj, sigurno je samo, prema prijašnjim odredbama koje je donio Odjel za bogoštovlje i nastavu, da su se na njega mogli javiti isključivo hrvatski poduzetnici.⁸⁵ Najpovoljnijom je ocijenjena ponuda stolara Gjure Fröhlicha iz Zagreba, koji se obavezao izvesti oltare, propovjedaonice i ispovjedaonice za 5266 kruna i 80 filira, dakle nešto jeftinije u odnosu na iznos koji je bio predviđen za taj posao (5320 kruna). Zemaljska je vlada, osim toga, odredila i kako će izrada samih skulptura na oltarima stajati 1080 kruna.⁸⁶ I same su skulpture na kraju nabavljene također po nešto nižoj cijeni - od 960 kruna, i to, kako je župnik Tomašić i priželjkivao od samih početaka nastojanja da podigne pobočne oltare, u Tirolu kod kipara Josefa Runggaldiera iz St. Ulricha.⁸⁷

Iako nije bio ugledan kao Stuflesser, Runggaldier je jedan od najboljih oltarista doline Gröden, pa naručivanje kipova za Molve upravo od njega pokazuje, kao i slučaj s glavnim oltarom, da je za tu crkvu Tomašić doista nastojao osigurati kvalitetne radove. Runggaldier je podrijetlom iz ugledne obitelji drvorezbara, kipara i slikara.⁸⁸ U Hrvatskoj je, osim u Molvama, radio i skulpture za oltar u crkvi Svetog Nikole u Krapini, zatim za crkve u Lepajcima, Taborskom te u uršulinskoj crkvi u Varaždinu.⁸⁹

Skulpture za Molve Runggaldier je završio još u prosincu 1907., dakle prije provedene jeftimbe za stolarske poslove na unutarnjem namještaju crkve, te ih je odmah poslao u Hrvatsku.⁹⁰ Do svibnja 1908. i Fröhlich je završio svoje stolarske radove.⁹¹ Pohvala novog namještaja župne crkve obavljena je u listopadu iste godine od strane županijskog nadinženjera Milana pl. Luterottija, stolara Fröhlicha, župnika Tomašića, crkvenog starješinstva te tehničkog izvjestitelja koprivničkog kotara.⁹² Nakon dopuštenja Nadbiskupskog duhovnog stola, Tomašić je u prosincu 1908. obavio posvetu novih oltara.⁹³

⁸¹ Podhorskog je u to vrijeme vlada redovno angažirala na izradi projekata za oltare po crkvama. Kako svjedoče i primjeri oltara u Desiniću, ti su oltari nakon dovršenja redovno izlagani u Zagrebu kako bi se što šira publika mogla uvjeriti u njihovu kvalitetu te kako bi se time potaknulo hrvatske župe da upravo od domaćih obrtnika naručuju radove. *** »Domaći obrt«, *Narodne novine*, Zagreb, br. 39., 17. 2. 1905., str. 2

⁸² NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN-a NDS-u, br. I-2173/1906, Zagreb, 8. 10. 1906.

⁸³ AŽM, Odluka KKOĐ br. 21881, 4. 12. 1906.

⁸⁴ »Jeftimba«, *Narodne novine*, Zagreb, br. 138., 18. 6. 1907.

⁸⁵ AŽM Dopis ZVBiN-a KŽOB-u, br. 7081, Zagreb, 18. 4. 1906.

⁸⁶ AŽM, odluka ZVBiN-a br. 14281/1907., Zagreb, 5. 3. 1908.

⁸⁷ AŽM, dopis ZVBiN-a KŽOB-u, br. 5694/1908, Zagreb, 20. 3. 1908.

⁸⁸ Kraševac, 2005., 76.

⁸⁹ Kraševac, 2005., 77.

⁹⁰ AŽM, Kr. vladin Građevni odsjek župnom uredu u Molvama, br. 378, Zagreb, 12. 2. 1908.

⁹¹ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis Blaža Tomašića NDS-u, br. 27., Molve, 3. 5. 1908.

⁹² AŽM, dopis KŽOB-a KKOK-i, Bjelovar, br. 20.148, 6. 10. 1908.

⁹³ AŽM, dopis NDS-a župnom uredu u Molvama, br. 6325, Zagreb, 3. 12. 1908.

Ukupni troškovi nabave pobočnih oltara, ispovjedaonica, propovjedaonice te jednog vitraja, koji je tom prigodom postavljen u svetište crkve, iznosili su na kraju oko 7900 kruna. Najveći dio novca potrošen je, kako se moglo vidjeti, na stolarske poslove - 5266,80 kruna. Runggaldieru je plaćeno 960 kruna, vitraj je stajao 1080, dok je Podhorskom plaćeno za sastavljanje projekta za namještaj 600 kruna. Župna blagajna pokrila je najveći dio toga iznosa - oko 6700 kruna. Đurdevačka imovna općina darovala je 600 kruna, a isti je iznos dobiven i od Zemaljske vlade, s tim da vlada nije novac uplatila na račun župe, nego je neposredno isplatila arhitekta Podhorskog za izradu projekata za opremu.⁹⁴

Dva nova pobočna oltara, svetog Nikole i svetog Antuna Padovanskog, postavljena su na zadnji zid transepta molvarske crkve. Neusporedivo su niži i jednostavniji od glavnoga. Arhitekt Podhorsky stilski ih je očito nastojao prilagoditi glavnom oltaru budući da i na njima susrećemo specifičnu kombinaciju romaničkih i ranorenesansnih arhitektonskih elemenata te florealnu dekoraciju. Isti je projekt korišten za izradu obaju oltara tako da im je arhitektura identična. Ispod menze se nalaze skulpture umrlog Krista (Božji grob), odnosno svete Filomene. Iznad tabernakula na menzi uzdiže se arhitektonska nadgradnja oltara s tri niše - središnjom, višom, završenom trokutastim zabatima i bočnim nižima, u kojima su smještene skulpture svetaca. Iako današnje stanje svih oltara u molvarskoj crkvi ne odražava - osobito što se tiče boje, ornamenata i pozlate - izvornu situaciju,⁹⁵ ipak se još uvijek jasno može uočiti kako je dekoracija i arhitektura bolje izvedena na glavnom, nego na pobočnim oltarima. Kvaliteta domaćih radova u usporedbi s tirolskim oltarom doista je dakle, kako se Tomašić i pribojavao, niža. Mora se, međutim, istaknuti kako su naponi hrvatske Zemaljske vlade da što više poslova pri opremanju crkava osigura domaćim poduzetnicima ipak omogućili razvoj vrlo plodnih, a katkad i vrlo dobrih oltarističkih radionica pa su, iako su katkad izazivali nezadovoljstvo pojedinih župnika, imali pozitivan učinak na razvitak obrta u Hrvatskoj.

Svih osam skulptura na dva nova pobočna oltara djelo su, kako je već spomenuto, kipara Josefa Runggaldiera.⁹⁶ Zanimljivo je kako, usprkos tomu, između njih postoje određene razlike. U načinu obrade odjeće skulpture na oltaru svetog Nikole bogatije su od skulptura na oltaru svetog Antuna. S druge strane, skulpture na oltaru svetog Antuna imaju prozirne aureole dok ih one na oltaru svetog Nikole nemaju. Sve karakteristike koje su navedene za Stuflesserove radove na glavnom oltaru mogu se u osnovi ponoviti i za Runggaldierove. Sveci su prikazani u kontemplativnom položaju - lagano nagnute glave i poluzatvorenih očiju. Boje su, ako sadašnje stanje odražava izvornu situaciju, vrlo čiste. Obrubi odora dijela kipova dekorirani su pozlatom ili florealnim motivima izvedenim bojom.

Novi su oltari postavljeni na mjesto gdje su prije stajala dva starija oltara svete Ane i svetog Nikole,⁹⁷ koja su izbačena i za koje se ne zna, nažalost, gdje se danas nalaze, ako su uopće sačuvana. Tomašić je stare oltare izbacivao, kako se moglo vidjeti, isključivo iz stilističkih razloga, a kultove svetaca koji su se na njima štovali nastojao je nastaviti. Na novim je oltarima istodobno uz svece koji su otprije štovani u crkvi, nastojao uključiti i krug svetaca koji su u to vrijeme bili osobito popularni.

Već je spomenuto da su u molvarskoj crkvi, nakon njezina završetka početkom 60-ih godina 19. stoljeća, stajala četiri pobočna oltara: svete Ane, svete Katarine, svetog Antuna i svetog Ni-

⁹⁴ NAZ, NDS, dosje br. 2743-1908., dopis ZVBiN-a NDS-u, br. 95-1907, Zagreb, 8. 5. 1907.

⁹⁵ Izvorne su boje nesumnjivo bile slične onima koje danas vidimo na propovjedaonici koja, čini se, nije bila restaurirana od postavljanja u crkvi.

⁹⁶ AŽM, Kr. vladin Gradjevni odsjek župnom uredu u Molvama, br. 378, Zagreb, 12. 2. 1908.

⁹⁷ Magjerec, 1957., 32; O oltarima, i kod Jalšić, 1998., 137 - 138.

kole. Posljednjoj dvojici svetaca posvećena su, kako se moglo vidjeti, i dva nova oltara u crkvi, dok su svete »izgubile« svoje oltare, no zato su se trebale pojaviti u vidu pojedinačnih skulptura. Skulptura svete Katarine prikazana je na oltaru svetog Nikole te je time njezin kult nastavljen u crkvi. Novu skulpturu svete Ane Tomašić je htio postaviti sa strane glavnog oltara, dok bi nasuprotno njoj stajao kip svetog Joakima, no naposljetku ih nije uspio naručiti.⁹⁸

Na oltaru svetog Nikole uz ovoga sveca i spomenutu svetu Katarinu postavljena je i skulptura svetog Valentina, sveca čiji je kult na sjeverozapadu Hrvatske bio i ostao veoma raširen, a koji je u tom vremenu štovan ponajprije kao zaštitnik zdravlja očiju te protiv padavice.⁹⁹ Kako je župnik Tomašić bio u to vrijeme u Podravini na glasu po svojim pripravcima od trava kojima je liječio bolesti očiju,¹⁰⁰ postavljanjem skulpture toga sveca, kao i skulpture svete Lucije na konzoli u brodu crkve, Tomašić je vjerojatno htio naglasiti svoju ulogu kao iscjelitelja.

Kult svetog Antuna u molvarskoj je crkvi počeo još u drugoj polovini 18. stoljeća poput kulta svetog Ivana Krstitelja, dakle nedugo nakon ustanovljenja župe. Jedna od prvih vizitacija župe iz 1680. godine govori o pobočnom oltaru svetog Ante,¹⁰¹ koji će i kasnije vizitacije u 18. i 19. stoljeću redovno spominjati. Kult je vjerojatno dodatno ojačan djelovanjem franjevac u toj župi. U Molvama je, naime, u dosta dugom razdoblju od 1796. do 1814. godine župnik bio franjevac Filip Litvić,¹⁰² pa je moguće da je upravo on donio kult svetog Ante u taj kraj. Franjevci će se u selo vratiti i poslije, 60-ih godina 20. stoljeća, a župom upravljaju i danas.

Na oltaru svetog Ante uz toga su sveca prikazani još i sveti Izidor te sveta Notburga - sveci zaštitnici vrlo popularni na selu. Sveti Izidor, španjolski svetac iz 11. - 12. stoljeća, kanoniziran 1622., zaštitnik je ratarskih poslova i dobre žetve,¹⁰³ dok je sveta Notburga, tirolska svetica (i patron te pokrajine) iz 13. stoljeća, zaštitnica služavki, sretnog poroda te seoskih poslova općenito.¹⁰⁴ Ruralni karakter župe koja je u 19. stoljeću ovisila posve o ratarstvu i stočarstvu time je jasno izražen. Kult oba ta sveca karakterističan je za područje alpskih krajeva, Slovenije te sjeverozapadne Hrvatske još od 17. - 18. stoljeća, pa je moguće da su njihove skulpture stajale i na starijim oltarima crkvi.

Ikonografski najzanimljivija i u osnovi najzagonetnija skulptura koja se pojavljuje na novim pobočnim oltarima molvarske crkve nesumnjivo je sveta Filomena. Prikazana je ispod menze na oltaru svetog Antuna Padovanskog u skladu s ikonografskim pravilima, kako mrtva leži u grobu s rukama prekrštenim na trbuhu. Dugo se zaboravilo na njezino postojanje¹⁰⁵ jer je prednja strana menze oltara bila zatvorena i tek je prije nekoliko godina slučajno ponovno otkrivena.

Riječ je o svetici čiji je kult nastao tek u 19. stoljeću. Naime, 1802. godine u katakombama svete Priscile u Rimu pronađeni su ostaci jedne žene pokraj koje su na opekama stajali naslikani bič (šiba), sidro, strijele, ljiljan i palma te natpis LUMENA PAXTE CUM FI. Natpis je protumačen kao PAX TECUM FIILUMENA (Mir s tobom, Filomena), a naslikani motivi kao simboli njezina mučeništva i čistoće.¹⁰⁶ Iako nisu postojali nikakvi zapisi o Filomeninu postojanju, vrlo

⁹⁸ Magjerec, 1957., 44.

⁹⁹ Cevc, Sveti Valentin, 1990., 580 - 581.

¹⁰⁰ AŽM, Liber memorabilium, str. 82

¹⁰¹ HDA, mikrofilm br. 90/II, str. 120, Kanoničke vizitacije Zagrebačke nadbiskupije, Komarnički arhidakonat, Kanonička vizitacija Molvi od 15. 2. 1680.

¹⁰² AŽM, Liber memorabilium, str. 42 - 43.

¹⁰³ Cevc, Sveti Izidor, 1990., 287.

¹⁰⁴ Cevc, Sveta Notburga, 1990., 430 - 431.

¹⁰⁵ Kako je Magjerec spominje (Magjerec, 1957., 44), moguće je da je nakon ukidanja kulta svete Filomene tadašnji župnik jednostavno zatvorio nišu s njezinom skulpturom.

¹⁰⁶ Tilley, 2003., 274; Dragutinac, 1990., 229; *** Philomena, St. *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, 1997., 1280.

se brzo raširilo vjerovanje da je riječ o mučenici iz prvih stoljeća kršćanstva. Već 1805. godine njezine je relikvije zatražio otac Francesco di Lucia iz mjesta Mugnano del Cardenale. Zahtjev mu je isprva odbijen, no nakon što je izliječen od opasne groznice, što je pripisao potencijalnoj svetici, dopušteno mu je 1832. godine prenošenje Filomeninih ostataka u spomenuti grad.¹⁰⁷ Iste je godine objavio i biografiju te svete s povijesti nalaska njezina tijela te čudima koja joj se pripisuju. Filomenu je pretvorio u kćer bogatih Grka koju je zbog ispovijedanja kršćanske vjere car Dioklecijan mučio strijelama te vezao za sidro i bacio u Tiber.¹⁰⁸ Uz vjerovanje da je na zagovor svete Filomene papa Pio IX. izliječen od napada grča te uz biografiju čelnice reda *Sestara žalosti Marijinih* Marie Louise, u kojoj je opisano kako joj se ukazala svetica, ova je knjiga bila ključna u daljnjem širenju kulta. Praznik svete službeno je 1855. godine odredio papa Pio IX. za 11. kolovoza.

No, u kalendaru Katoličke crkve ta se svetica zadržala tek nešto dulje od jednog stoljeća. Zbog nedostatka čvrstih dokaza njezina postojanja praznik joj je 1961. godine ukinut. Privatna pobožnost nije, međutim, zabranjena pa je i u posljednjim desetljećima 20. te prvim godinama 21. stoljeća njezin kult nastavljen među pukom.¹⁰⁹

Zbog čega se ona uopće pojavljuje na ovom oltaru u Molvama, otvoreno je pitanje. U dokumentima o nabavi pobočnih oltara nigdje se neposredno ne spominje razlog naručivanja Filomene skulpture. Ni u tekstovima koje je Tomašić objavio u lokalnim glasilima, ni u dijelu župne spomenice koji je on pisao ne govori se nigdje čak ni o nabavi te skulpture, a kamoli o razlozima njezina postavljanja u crkvu.

Međutim, može se ponuditi cijeli niz objašnjenja. Jedan je čisto utilitarnog karaktera. Kako je, naime, arhitektura obaju novih pobočnih oltara potpuno identična, sigurno je kako je za njih Podhorsky izradio samo jedan projekt. Budući da je u jednom od oltara trebao stajati ispod menze Božji grob, arhitekt je projektirao ispod menze nišu koja se može s prednje strane zatvarati. Stolar Fröhlich izveo je tu nišu na oba oltara. Božji grob postavljen je naposljetku u oltar svetog Nikole, dok je u praznu nišu oltara svetog Antuna Padovanskog postavljena skulptura svete koja ikonografskim načinom prikazivanja odgovara prostoru koji je stajao na raspolaganju - ležeća skulptura svete Filomene.

Taj je razlog, dakako, najmanje vjerojatan. Mnogo je vjerojatnije da su pojavljivanje svete Filomene u molvarskoj crkvi potaknuli isusovci. Oni su, naime, nakon obnavljanja ovog reda 1814. godine igrali ključnu ulogu u širenju kulta svete Filomene među širokim narodnim masama. U suvremenosti sve sekulariziranije Europe 19. stoljeća, koje su crkveni krugovi počeli uspoređivati s poganskim vremenima carskog Rima, Filomena je predstavljala model ustrajnosti u kršćanskoj vjeri.¹¹⁰ Ovaj je red nakon povratka u Hrvatsku i gradnje novog velikog samostana u Palmotićevoj ulici propovijedima po župama u cijeloj Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini širio svoj utjecaj. U te su akcije bile uključene i Molve. U studenome 1901. godine redovnici Ilija Gavrić iz Sarajeva i Hinko Bontempo iz Splita držali su propovijedi u trajanju od deset dana.¹¹¹ Sadržaj njihovih propovijedi nije nam poznat, no posve je moguće da su se dotaknuli i kulta svete Filomene jer nabavljanje pobočnih oltara za molvarsku crkvu počinje nedugo nakon njihova boravka u selu. Isusovci su tijekom boravka u Molvama nesumnjivo stanovali u župnom dvoru, pa je moguće da je i u razgovoru s njima župnik Tomašić razvio zanimanje za tu sveticu.

¹⁰⁷ Tilley, 2003., 274.

¹⁰⁸ Seeliger, 1999., 244.

¹⁰⁹ Tilley, 2003., 274.

¹¹⁰ Tilley, 2003., 274.

¹¹¹ *** Isusovci u Molvama, *Podravac*, Virje, br. 19., 16. 11. 1901., str. 2.

Kako je nakon kanonizacije sveta Filomena vrlo brzo postala jedna od najpopularnijih svetica druge polovine 19. stoljeća, posve je moguće da je župnik Tomašić za nju doznao tijekom svojeg boravka u Tirolu 1896. godine ili, što je vjerojatnije, preko crkvene literature. Upravo je nekoliko godina prije postavljanja pobočnih oltara u molvarsku crkvu publicirana na njemačkom jeziku, koji je Tomašić dobro znao, čitana biografija te svete Philiberta P. Seeböcka.¹¹²

Bez obzira na razlog postavljanja Filomenine skulpture u Molvama, sigurno je da je riječ o zanimljivom znaku vremena i pokazatelju da su prilično brzo i u malena mjesta prodirali novi kultovi 19. stoljeća.

PROMJENE NA STARIM BAROKNIM OLTARIMA

I nakon postavljanja novih oltara u transeptu dva stara barokna oltara ostavljena su u brodu crkve. Kako je Tomašić težio »*podpunom stilističnom uređenju crkve*«,¹¹³ i njih je namjeravao s vremenom izbaciti te zamijeniti krstionicom i skulpturom žalosne Majke Božje,¹¹⁴ no zbog nedostatka sredstava, a možda i nezadovoljstva činjenicom da nije mogao slobodno naručivati umjetnine u Tirolu, to naposljetku nije učinio.

Već je spomenuto da su ova dva oltara bila posvećena svetom Antunu i svetoj Katarini. Kako je i jedan od novih oltara bio posvećen svetom Antunu, neko su vrijeme u molvarskoj crkvi stajala dva oltara posvećena istom svecu.¹¹⁵ Ta je okolnost, međutim, vrlo brzo promijenjena. Titulari obaju starih oltara ubrzo su promijenjeni dodavanjem novih glavnih skulptura - Srca Isusova i Majke Božje Lurdske. Na oltare Srca Isusova dodana je poslije još jedna nova skulptura - svete Terezije od djeteta Isusa. Kako je riječ o svetici iz 20. stoljeća, kanoniziranoj 1925.,¹¹⁶ nesumnjivo se ne radi o skulpturi koju je dodao župnik Tomašić. Kada je točno nabavljena za crkvu, nije se moglo ustanoviti, a nije poznato ni koja je skulptura prije stajala na njezinu mjestu i kome je bila posvećena.

Iako je jedan dio opreme molvarske crkve nabavljen prije Blaža Tomašića, a drugi dio nakon njegove smrti, ta građevina svoj izgled u unutrašnjosti najvećim dijelom duguje tome župniku. Gotovo punih 40 godina njegova župnikovanja u Molvama bilo je, istina, obilježeno i brojnim sukobima s mještanima, no istodobno i intenzivnim radom na gradnji i opremanju bogoštovnih građevina, kako župne crkve, tako i kapele Blažene Djevice Marije na groblju. Rezultat tih njegovih napora jest, kako je već napomenuto, jedan od najreprezentativnijih sakralnih prostora hrvatskog historicizma.

SUMMARY

The church of Molve undoubtedly belongs to greatest and most important sacral buildings of 19th century Croatia. The fact that it was designed by one of the greatest architects of Croatian historicism, Franjo Klein, highlights the scientific interest of its shape and design. However, the

¹¹² Knjiga nosi naslov *St. - Philomena-Büchlein*, München-Gladbach, 1901. prema: Missong, 1970., 180.

¹¹³ Tomašić, 1901., 3.

¹¹⁴ Magjerec, 1957., 41.

¹¹⁵ Magjerec, 1957., 44.

¹¹⁶ Badurina, 1990., 564.

church is as much valuable and interesting when it comes to its interior and decoration, almost entirely completed in late 19th and early 20th century.

The church was built somewhere between 1855 and 1862. After its completion, it was mainly refurbished with old inventory from the previous parish church, since money was lacking to buy the new ones. Two 18th century baroque altars - St. Catherine and St. Anthony of Padua - were moved into the church and today are in the church nave, only the titles are changed - since the beginning of 20th century the altars are consecrated to the Blessed Heart of Jesus and Our Lady of Lourdes. At the times of the church finalization, an altarpiece of Blessed Virgin Mary's Ascension was commissioned, which still stands today at the main altar. It was painted by an unknown painter, using a pattern template *Immaculata*, by Spanish painter Bartolomeo Esteban Murillo.

Purchase of new inventory for Molve church began only at the end of 19th and beginning of 20th century, thanks to capable and agile then-parish priest Blaž Tomašić. First, the main altar was purchased in 1897 in Tyrol from the Ferdinand Stuflesser manufacture. It's one of the largest altars of Croatian historicism of all. In 1904, the purchase of two side altars, St. Anthony of Padua and St. Nicholas for Molve church transept was initiated by parish priest Tomašić, who originally intended to purchase side altars also at Stuflesser's in Tyrol. However, the Croatian government in Zagreb ordered that all altars had to be commissioned from a Croatian manufacture, to promote and support local, Croatian handicraft. Although priest Tomašić tried to avoid doing so, finally his efforts failed. Croatian government commissioned projects of Molve church new side altars to Zagreb architect Stjepan Podhorski. Altars' carpentry was done by Zagreb carpenter Gjuro Fröhlich, and only the sculptures were ordered from Tyrol - from Austrian sculptor Josef Runggaldier. Of all sculptures on the new side altars, the most interesting one (iconography-wise) is St. Philomena, the saint particularly worshipped in 19th century. The 1961 Second Ecumenical Council of the Vatican revoked her sainthood, due to poor and lacking evidence of her supposed miracles. Her niche at Molve church had been closed and only a few years back it was reopened.

KORIŠTENE KRATICE

NAZ - Nadbiskupski arhiv Zagreb

NDS - Nadbiskupski duhovni stol

NO - Nadbiskupski ordinarijat

HDA - Hrvatski državni arhiv

CUVK - Civilna uprava Vojne krajine

AŽM - Arhiv župe Molve

ZVBiN - Zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu

KŽOB - Kraljevska županijska oblast u Bjelovaru

KKOĐ - Kraljevska kotarska oblast u Đurđevcu

Nepoznati slikar, oltarna pala Uznosenja Blažene Djevice Marije na glavnom oltaru župne crkve u Molvama, 1861. - 1862., fot. D. Damjanović, 21. 8. 2008.

Bartolomé Esteban Murillo, *Ukazanje Bezgrešne Blažene Djevice Marije*, oko 1678., Museo del Prado, Madrid

Oltar Srca Isusova (prije oltar svete Katarine), arhitekturni okvir iz druge pol. 18. st., skulpture iz 18. i 19. st.; fot. D. Damjanović, 21. 8. 2008.

Oltar Lurdske Gospe (prije oltar svetog Antuna), druga pol. 18. stoljeća, arhitekturni okvir iz druge pol. 18. st., skulpture iz 18. i 19. st.; fot. D. Damjanović, 21. 8. 2008.

Ferdinand Stuflesser, glavni oltar župne crkve u Molvama, 1897.; fot. D. Damjanović, 21. 8. 2008.

Ferdinand Stuflesser, sveti Josip i sveti Metod, detalj glavnog oltara župne crkve u Molvama, fot. D. Damjanović, 14. 3. 2009.

Stjepan Podhorsky (projektant arhitektonskog okvira), Gjuro Fröhlich (stolar koji je izveo arhitektonski okvir), Josef Runggaldier (kipar koji je izradio skulpture), pobočni oltar svetog Antuna u transeptu molvarske crkve, 1907. - 1908. fot. D. Damjanović, 14. 3. 2009.

LITERATURA

1. Badurina, Anđelko, Sveta Terezija od djeteta Isusa, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 564
2. Cevc Emilijan, Sveti Izidor, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 287
3. Cevc, Emilijan, Sveta Notburga, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 430 - 431
4. Cevc, Emilijan, Sveti Valentin, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 580 - 581
5. Dragutinac, Mitar, Filomena, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 229
6. Fučić, Branko, Biblija pauperum, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 153
7. Fučić, Branko, Kanaanski grozd, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 317 - 318
8. Jalšić, Draženka, Povijesni zapisi i legenda o štovanju čudotvorne Majke Božje Molvarske. Kratka povijest crkve u Molvama, *Župa i općina Molve. Izabrane teme u povodu 725. obljetnice prvog spominjanja imena Molve*, Molve, 1998., str. 132 - 155.
9. Kraševac, Irena, Kipar Ferdinand Stuflesser. Doprinos tirolskom sakralnom kiparstvu druge polovice 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, br. 27, Zagreb, 2003., str. 231 - 239
10. Kraševac, Irena, *Neostilska sakralna skulptura i oltarna arhitektura u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.
11. Kraševac, Irena, Tirolska sakralna skulptura i oltari na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće u sjevernoj Hrvatskoj, *Anali Galerije Antuna Augustinčića*, 26/2006., str. 3 - 34
12. Kršnjavi, Iso, Izvješće tajnika, 3. godišnje izvješće Društva umjetnosti u Zagrebu. Za godinu 1881., Zagreb, 1882., str. 6 - 12
13. Magjerec, Juraj, *Majka Božja Molvarska*, Rim, 1957.
14. Maruševski, Olga, *Iso Kršnjavi kao graditelj*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, knjiga XXXVII., Zagreb, 1986.
15. Maruševski, Olga, Historizam u crkvenom graditeljstvu, *Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094. - 1994*, Zagreb, Muzej Mimara, 1994., str. 499 - 526.
16. Missong, Alfred, *Heiliges Wien. Ein Führer durch Wiens Kirchen und Kapellen*, Wiener Dom - verlag, Wien, 1970.
17. Novak, Milan, *Propisi o crkvenoj građevnoj dužnosti, to jest o dužnosti graditi i popravljati župne crkve, dvorove i gospodarske zgrade i postupku pri crkvenim gradnjama u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, Tisak Kr. zemaljske tiskare, 1908.
18. Obćina Molvarska, Iz Molvah, dne 27. prosinca, *Katolički list*, Zagreb, br. 1, 7. 1. 1864., str. 5 - 6
19. Petrić, Hrvoje, Pregled povijesti molvarske Podravine, *Župa i općina Molve. Izabrane teme u povodu 725. obljetnice prvog spominjanja imena Molve*, Molve, 1998., str. 72 - 96
20. Seeliger, Hans Reinhard, Philomena (Philumena) von Rom, *Lexikon für Theologie und Kirche*, 8. Band, Herder, Freiburg, Basel, Rom, Wien, 1999., str. 244
21. Tilley, M. A., Philomena, St., Legend of, *New Catholic Encyclopedia*, 11. svezak, Second Edition, Thomson Gale, The Catholic University of America, Washington, 2003., str. 274
22. Tomašić, Blaž, Postanak kapelice i predaja o slici Majke Božje koja se u Molvama pod imenom čudotvorne poštuje, *Podravac*, Virje, br. 12., 3. 8. 1901., str. 2 - 3
23. *** Presvijetli g. odjelni predstojnik dr. Iso Kršnjavi u našem kotaru, *Podravac*, Virje, br. 16., 15. 8. 1895., str. 2 - 3
24. *** Isusovci u Molvama, *Podravac*, Virje, br. 19., 16. 11. 1901., str. 2
25. *** Domaći obrt, *Narodne novine*, Zagreb, br. 39., 17. 2. 1905., str. 2
26. *** Jeftimba, *Narodne novine*, Zagreb, br. 138., 18. 6. 1907., str. 8
27. *** Philomena, St. *The Oxford Dictionary of the Christian Church* (ed. F. L. Cross), Oxford University Press, 1997., str. 1280

**ARHIVSKI IZVORI S POPISOM KRATICA
KORIŠTENIH U FUSNOTAMA U TEKSTU**

1. Hrvatski državni arhiv (HDA), Fond br. 434., Carsko kraljevsko zapovjedništvo u Zagrebu kao Krajiška zemaljska upravna oblast (Civilna uprava Vojne krajine - CUVK)
2. Nadbiskupski arhiv u Zagrebu (NAZ), Zapisnici i spisi Nadbiskupskog duhovnog stola (NDS)
3. HDA, mikrofilmovi br. D.D. 481 - 484, Kanoničke vizitacije Zagrebačke nadbiskupije, Komarnički arhiđakonat
4. Arhiv župe Molve (AŽM), Liber memorabilium (spomenica župe)
5. Arhiv župe Molve (AŽM), tekući spisi, urudžbeni zapisnici te knjige računa